

Yusuf Ziya Yörükan'ın Müsteşriklere Karşı Yaptığı Tenkitler

Yusuf Ziya Yörükan's Criticisms Against the Orientalists

Muhammed Bilal YÜKSEL

Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
İslam Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi
Suleyman Demirel University Social Sciences Institute
Islamic History and Arts Department Postgraduate Student
Isparta/Türkiye
bll.yksl.07@gmail.com | 0000-0002-6710-5566

Belkıs ÖZSOY DEMİRAY

Dr. Öğretim Üyesi, Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
İslam Tarihi Ana Bilim Dalı Öğretim Üyesi
Assist. Prof., Suleyman Demirel University Faculty of Theology
Islamic History Department
Isparta/Türkiye
belkisozsoy@sdu.edu.tr | 0000-0002-4402-6582

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü | Article Type: Araştırma Makalesi | Research Article

Geliş Tarihi | Received: 6 Aralık / December 2023

Kabul Tarihi | Accepted: 29 Nisan / April 2024

Yayın Tarihi | Published: 30 Haziran / June 2024

Atıf | Cite as: Muhammed Bilal Yüksel, Belkıs Özsoy Demiray, "Yusuf Ziya Yörükan'ın Müsteşriklere Karşı Yaptığı Tenkitler", *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 52 (Haziran 2024/1), 175-194.

İntihal | Plagiarism: Bu makale en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi./This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Copyright © Published by Suleyman Demirel University Faculty of Theology Isparta/Turkey

Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sduifd>

Mail: ilahiyatdergisi@sdu.edu.tr

Yusuf Ziya Yörükân'ın Müsteşriklere Karşı Yaptığı Tenkitler¹

Öz

Yusuf Ziya Yörükân, Osmanlı Devleti'nin son döneminde ve Cumhuriyetin ilk yıllarında yaşamış bir akademisyendir. İstanbul ve Ankara üniversitelerinde İslam tarihi, mezhepler tarihi ve felsefe gibi dersler vermiştir. 1954 yılındaki vefatına kadar, akademik ve ilmi çalışmalarına devam etmiştir. Başta felsefe, kelam, mezhepler tarihi, dinler tarihi, İslam tarihi ve Türk tarihi olmak üzere birçok alanda eserler vermiş, makaleler kaleme almıştır. Konumuz açısından en çok faydalandığımız eseri *Hazret-i Muhammed'in Doğumundan Ölüme Kadar İslam Dini Tarihi*'dir. Bu çalışma, İlahiyat Fakültesi için hazırladığı İslâm Dini ve Mezhepleri Tarihi adlı dört kitaplık bir projenin birinci kitabını oluşturmaktadır. Aynı zamanda Yusuf Ziya Yörükân'ın birçok dergide makaleleri yayımlanmıştır. Yörükân'ın eserleri incelendiğinde, onun müsteşriklere birçok noktada tenkit ettiği tespit edilmiştir. Ayrıca İtalyan müsteşrik Leone Caetani için ayrı bir makale dizisi yayımlamıştır. Caetani'nin meşhur eseri *Annali Dell'Islam*'ın Hüseyin Cahit Yalçın tarafından tercüme edilip neşredilmesi, o dönemin ilim dünyasına bir hareketlilik katmıştır. Bu eser hem Batı'da hem de Osmanlı'da dikkatleri üzerine çekmeyi başarmıştır. Yayımlandığında övgü ile bahsedenlerin yanında tenkit edenler de olmuştur. Caetani'nin bu eserini tenkit eden ve bu hususta eleştirel bir makale kaleme alan ilk kişi Yusuf Ziya Yörükân'dır. *Mihrap* dergisinin 1925 yılının ilk üç sayısında bu makaleleri yayımlanmıştır. Her ne kadar bu eserden övgü ile bahsederek giriş yapsa da Yörükân, birçok hususta Caetani'yi eleştirmiştir. Kur'an'ın orijinal olup olmaması, hadis usulü, hadis kaynaklarının ve ravilerin güvenilirliği meselesi, sened, Hz. Peygamber'in nesebi, Hz. Peygamber'in nübüvveti gibi hususlara dair iddialar, Yörükân'ın bu makalelerde tenkit ettiği konulardandır. Yörükân sadece Caetani'yi değil, Robertson Smith, Reinhart Dozy, Aloys Sprenger ve William Muir gibi meşhur şarkiyatçıları da çeşitli konularda tenkit etmiştir. İncelediğimiz eserlerinde bazen isim vererek bazen de isim zikretmeden bu oryantalistlerin birtakım iddialarına cevap vermiştir. Onun tenkitleri, vahyin mahiyeti, Garânik hadisesi, Hz. Peygamber'in evlilikleri ve aile hayatı, Kurayza Yahudilerinin öldürülmesi, Hz. Peygamber'in davet mektupları ve Hz. Peygamber'in ölmeden önce halifesini tayin etmemesi gibi meselelere dair iddialarda yoğunlaşmaktadır. O, oryantalistlerin bu iddialarını çürütmek için çeşitli yöntemlere başvurmuştur. Gerekli yerlerde Kur'an'dan, Kitabı Mukaddes'ten, hadis ve tarih kaynaklarından deliller getirmiştir. Ayrıca bu iddiaların arka planındaki nedenleri de tespit etmeye çalışmıştır. Oryantalistlerin, özellikle de Caetani'nin çelişkiye düştüğü durumları gözler önüne sermiştir. Onların, iddialarını temellendirmek adına kaynakları nasıl tahrif ettiklerini ve kaynaklara olan güveni nasıl sarsmaya çalıştıklarını göstermiştir. Çalışmamızda Yörükân'ın bu tenkitleri incelenmiş ve değerlendirilmiştir.

¹ Bu makale "Yusuf Ziya Yörükân ve İslam Tarihi Alanındaki Çalışmaları" başlıklı Yüksek Lisans tezinden üretilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yusuf Ziya Yörükân, Caetani, Oryantalizm, Müsteşrik, Reddiye, İslam Tarihi

Yusuf Ziya Yörükân's Criticisms Against the Orientalists

Abstract

Yusuf Ziya Yörükân is an academician who lived in the last period of the Ottoman Empire and the first years of the Republic. He taught courses such as Islamic history, history of sects and philosophy at Istanbul and Ankara universities. He continued his academic and scientific studies until his death in 1954. He has produced works and written articles in many fields, especially philosophy, theology, history of sects, history of religions, Islamic history and Turkish history. The work that we benefit from most in terms of our subject is *The History of Islamic Religion from the Birth of the Prophet Muhammad to His Death*. This study constitutes the first book of a four-book project titled History of Islamic Religion and Sects, prepared for the Faculty of Theology. At the same time, Yusuf Ziya Yörükân's articles have been published in many academic journals. When Yörükân's works are examined, it is determined that he criticized the orientalists on many points. He also published a separate series of articles on Italian orientalist Leone Caetani. The translation and publication of Caetani's famous work *Annali Dell'Islam* by Hüseyin Cahit Yalçın added dynamism to the scientific world of that period. This work managed to attract attention both in the West and in the Ottoman Empire. When it was published, there were those who praised it, but also those who criticized it. The first person to criticize Caetani's work and write a critical article on this subject is Yusuf Ziya Yörükân. These articles were published in the first three issues of *Mihrap* journal in 1925. Although he started by praising this work, Yörükân criticized Caetani on many issues. Claims about issues such as whether the Quran is original or not, the method of hadith, the reliability of hadith sources and narrators, the chain of narrators, the lineage of the Prophet, and the prophethood of the Prophet Muhammad are among the issues that Yörükân criticizes in these articles. Yörükân criticized not only Caetani but also famous orientalists such as Robertson Smith, Reinhart Dozy, Aloys Sprenger and William Muir on various issues. In the works we examined, he responded to some of the claims of these orientalists, sometimes by naming them and sometimes without mentioning them. His criticisms focus on claims regarding issues such as the nature of revelation, the Garanîk incident, the Prophet's marriages and family life, the murder of the Qurayza Jews, the Prophet's invitation letters inviting the rulers to Islam, and the Prophet's failure to appoint his successor before his death. He resorted to various methods to refute these claims of orientalists. Where necessary, he brought evidence from the Quran, the Bible, hadith and historical sources. He also tried to identify the reasons behind these allegations. He exposed the situations in which the Orientalists, especially Caetani, found themselves in contradiction. He has shown how they falsified sources to justify their claims and how they tried to undermine trust in the sources. In our study, these criticisms of Yörükân were examined and evaluated.

Keywords: Yusuf Ziya Yörükân, Caetani, Orientalism, Orientalist, Refutation, Islamic History

Giriş

Yusuf Ziya Yörükân, 1887 yılında Selanik'te doğmuştur. Öğrenim hayatına Selanik Selimiye mektebi ile başlayıp 1899 yılında Mülkiye Rüştiyesinden mezun olmuş, 1905 yılında da Selanik Darü'l-Muallimîn'in Rüştiye Şubesi'ni tamamlamıştır. 1919'da İstanbul'daki Sahn Medresesi Kısım-ı Âlisi'ni bitiren Yörükân, 1922 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Zümresinden mezun olmuştur.² Aynı yıl Mühassısın Medresesi'nde Felsefe ve Kelam Şubesi'nde doktora denk olan ruûs imtihanı vererek, felsefe doktoru unvanını kazanmıştır. İhtisasını “Şeyh Şhabeddin es-Sühreverdi ve Felsefesi” adlı çalışmasıyla tamamlamıştır.³

Mesleki kariyerine Selanik Sultanisinde Arapça öğretmeni olarak göreve başlayan Yörükân, 1923 yılına kadar Selanik ve İstanbul'daki çeşitli okullarda öğretmenlik ve idarecilik yapmıştır. 1923'te Sahn Medresesi Kısım-ı Âlisi'nde felsefe muallimliği görevine atanmış, 1924'te medreselerin kapatılmasına kadar görevini sürdürmüştür. Daha sonra yeni kurulmuş olan, Darülfünun İlahiyat Fakültesi'ne İslam Mezhepleri Tarihi muallimi olarak tayin edilmiştir. Bir müddet sonra da aynı fakültenin müdürlük görevini üstlenmiştir. 1933 tarihindeki üniversite reformuyla fakültenin kapatılmasından sonra ise Edebiyat Fakültesi'nde kurulan İslam Tetkikleri Enstitüsü'nde görevlendirilmiştir. Yusuf Ziya Yörükân, dönemin Diyanet İşleri Başkanı M. Şerafeddin Yaltkaya tarafından 1943 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı Müşavere Heyeti Üyeliğine tayin edilmiştir.⁴ Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nin 1949'da açılmasıyla birlikte burada, İslam Dini ve Mezhepleri Tarihi Profesörü olarak göreve başlamıştır. Fakültenin teşkilat yapısının oluşturulmasında ve ders programlarının hazırlanmasında önemli hizmetleri olmuştur. Bütün hayatını seçkin bir ilim çevresinde geçiren Yörükân, yapmakta olduğu pek çok işi yarıda bırakarak ve kitaplarını bastıramadan, 1954 yılında ani bir kalp krizi neticesinde hayata gözlerini yummuştur.⁵

Yusuf Ziya Yörükân, çok yönlü bir akademisyendir. Dinler tarihi, mezhepler tarihi ve İslam tarihi başta olmak üzere İslami ilimlerin birçok alanında çeşitli çalışmalar yapmıştır. Arapça, Farsça ve Fransızcaya ek olarak Türk lehçelerine de hâkim biridir. Aynı zamanda vatansever biri olan Yörükân, Balkan Harbi'ne gönüllü olarak katılmış ve medrese öğrencilerinin katılmasını da sağlamıştır. Derslerinde ve konferanslarında vatan sevgisini pekiştirmeyi hedefleyen konuşmalar yapmıştır.⁶

Yusuf Ziya Yörükân, çok sayıda eser ve makale kaleme almıştır. Konumuz açısından en çok başvurduğumuz eseri, *Hazret-i Muhammed'in Doğumundan Ölüme Kadar İslam Dini Tarihi*'dir. Bu

² Hilmi Ziya Ülken, “Yusuf Ziya Yörükân”, *Ankara İlahiyat Fakültesi Dergisi* I-II (1954), 89; Turhan Yörükân, “Yörükân, Yusuf Ziya”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 43/568.

³ Ülken, “Yusuf Ziya Yörükân”, 89.

⁴ Yörükân, “Yörükân, Yusuf Ziya”, 43/568.

⁵ Yusuf Ziya Yörükân, *Anadolu'da Aleviler ve Tahtacılar*, Yayın Hazırlayan: Turhan Yörükân (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1998), 6; Yörükân, “Yörükân, Yusuf Ziya”, 43/569.

⁶ Yörükân, *Anadolu'da Aleviler ve Tahtacılar*, 4-7.

çalışma, İlahiyat Fakültesi için hazırladığı İslâm Dini ve Mezhepleri Tarihi adlı dört kitaplık bir projenin birinci kitabını oluşturmaktadır. Vefatından 47 yıl sonra kızı Türkan Turgut Hanım'ın gayretleriyle yayıma hazırlanmıştır.⁷ Aynı zamanda Yusuf Ziya Yörükân'ın birçok dergide makaleleri yayımlanmıştır. Bunun yanında yayın hayatına kazandırdığı iki tane de dergi vardır: *Mihrab Dergisi'ni* Hilmi Ziya Ülken ile birlikte, *Kutlu Bilgi Dergisi'ni* ise kendisi yayın hayatına kazandırmıştır.⁸ Mihrab Dergisi, Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren yayımlanan ilmi bir dergidir. 1923-1925 yılları arasında 28 sayı çıkarmıştır. Mihrab Dergisi “Ahlâkî, İctimâî, Felsefî, Târihî ve Edebî” bir dergi olarak nitelendirilse de genellikle felsefe ve sosyoloji ağırlıklı bir dergi olmuştur. Yusuf Ziya Yörükân, bu dergide genellikle tarih yazılarını yazmakla birlikte doktora tezi olan Şehabettin Sühreverdi ve Felsefesi'ni Mihrab Dergisi'nde yayımlamıştır.⁹ Yörükân bu dergide ayrıca, Leone Caetani'nin İslam Tarihi adlı eserini tenkit ettiği üç makalesini de yayımlamıştır. Bu makaleler, İtalyancaya çevrilip Caetani'ye gönderilmiş fakat cevap alınamamıştır.¹⁰ Kız Muallimîn Mektebi Din Dersleri Muallimi iken yazmış olduğu bu seri makaleler, o zamanın şartlarında oryantalistlere karşı İslâm'ı savunan az kişi olduğu için, İslam Tarihi açısından önemlidir. Bu çalışmamızda Yusuf Ziya Yörükân'ın Leone Caetani ve diğer oryantalistlere yönelik yaptığı tenkitlerini tespit etmeyi ve onları değerlendirmeyi hedefledik.

1. Yörükân'ın Leone Caetani'ye Yönelik Tenkitleri

Leone Caetani 1869-1935 yılları arasında yaşamış ve ilk dönem İslam Tarihi ile ilgili çalışmalarıyla meşhur olmuş bir İtalyan oryantalisttir. En bilinen eseri, Hz. Peygamber'in hayatı ile başlayıp hicretin 40. yılına kadar geldiği *Annali Dell'İslam* adıyla bilinen İtalyanca İslam Tarihi kitabıdır. Esasen İslam tarihinin tamamını ele alacak şekilde yirmi beş cilt olarak planlansa da on cildi neşredilmiştir. Çok zengin bir malzemeye sahip olan bu çalışma 1924'te Hüseyin Cahit Yalçın tarafından Türkçeye tercüme edilmiş ve hicretin 12. yılına kadar olan kısmı yayımlanmıştır.¹¹ Bu eser yayımlandığı ilk günden itibaren hem Batı'da hem de Osmanlı'da dikkatleri üzerine çekmeyi başarmıştır. Ayrıca İslam hakkındaki araştırmalar konusunda şarkiyatçıları derinden etkilemiş ve bu husustaki çalışmaların temelini oluşturmuştur.¹² Yayınlandığında Osmanlı'daki ilim erbabı tarafından övgü ile bahsedilen bu eseri, tutarsız bilgiler ve iftiralar ile dolu olduğu konusunda eleştirenler de

⁷ Yusuf Ziya Yörükân, *Hz. Muhammed'in Doğumundan Ölümüne Kadar İslam Dini Tarihi*, (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2001), 15; Yörükân, “Yörükân, Yusuf Ziya”, 43/569.

⁸ Ülken, “Yusuf Ziya Yörükân”, 89; Yörükân, *Anadolu'da Aleviler ve Tahtacılar*, 15-16.

⁹ Erdoğan Erbay, “Mihrab”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2020), 30/29-30.

¹⁰ Yörükân, *Anadolu'da Aleviler ve Tahtacılar*, 16

¹¹ Mahmut H. Şakiroğlu, “Caetani, Leone”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1992), 6/544.

¹² Muhammed İhsan Hacısmaioğlu, “Leone Caetani'nin *Annali Dell'İslam* Adlı Eserinin Hüseyin Cahit Tarafından Yapılan Çevirisi Üzerine Bazı Düşünceler ve Türkiye'deki Yansımaları”, *İSTEM* 35 (2020), 532.

olmuştur. Tenkit edenler arasında Sadrettin Efendi, Babanzâde Ahmed Naim, Yusuf Zahir Efendi ve M. Asım Köksal gibi isimler bulunsa da Yusuf Ziya Yörükân, Caetani'ye reddiye yazan ilk kişidir.¹³

Yusuf Ziya Yörükân, *Mihrab Dergisi*'nde yayımlanan makalelerinin birincisinde, Hüseyin Cahit Yalçın tarafından tercüme ve neşredilen Caetani'nin bu eserinden övgüyle bahsederek söze başlıyor. Büyük bir çaba sonucu neşredilen bu eserin, o dönemdeki ilmi boşluğu doldurmak için bir başlangıç sayılması gerektiğini ifade ediyor. Ona göre Caetani'nin bu çalışması, o güne kadar Doğu ve Batı'da neşredilen çalışmalardan farklıdır. Çünkü Batı'da yazılanlar sahih kaynaklara dayanmayan, bazı ön kabullerden hareketle yazılan ve birtakım bayağı fikirleri telkin etmek için meseleye ilmi bir renk verme gayesinde olan çalışmalardır. Doğu'da ise, tarih ilminin son asırlardaki gelişmesine karşılık, araştırmacıları tatmin edecek bir metodolojik yaklaşımdan mahrum eserler kaleme alınmıştır. Fakat Caetani'nin bu çalışması bu iki nakisadan kendini kurtarmaya çalışmıştır. O, tarihi hadiseleri tespit edip onlarla ilgili rivayetleri ve vesikaları toplamış, birleştirmiş, mukayese, izah ve muhakeme etmiştir.¹⁴

Yörükân, bu eserin büyük bir sabır ve tükenmez bir azim ile vücuda getirildiğini itiraf etmek gerektiğini söylemektedir. Oryantalistler tarafından o zamana kadar yazılmış diğer İslam Tarihi çalışmaları, Kur'an ayetlerinin indiriliş sebeplerinden ve Peygamber'in hadislerinden istifade ederek oluşturulmuş, bu sebeple tarihi aşamaların çerçevesini tam ve hakiki olarak çizememişlerdir. Halbuki Caetani, hadis, tefsir kitapları, siyer ve meğazi kaynakları yanında edebi ve tarihi birçok eseri inceleyerek, kendinden evvelki müelliflerin çalışmalarını da tetkik ederek, muhakeme ve mukayeseler neticesinde bu çalışmayı kaleme almıştır. Böylece İslam tarihi yazımında usulün nasıl olması ve bu konuda hangi kaynakların kullanılması gerektiğini bize göstermektedir.¹⁵ Yörükân, ayrıca müellifin tarafsız bir şekilde hareket etme arzusunda olduğunu belirtmektedir. Doğu'da yazılan kitaplar Hz. Peygamber'in sahte peygamber olduğu kanaat-i evveliyesi ile işe başlamaktadır ve bunu ispat etmek amacıyla kaleme alınmıştır. Caetani ise "*dünyanın yüzünü değiştiren bir imanı iğfal diye telakki etmenin mümkün olamayacağını*" itiraf etmektedir. Bu itirafın yanında ilmi ve samimi hareket edeceğini, meseleleri tarihi malzemeye sadık kalarak tanzim ve izah etmeyi amaçladığını söylemektedir. Çünkü aksi suretle hareket edilirse, matlup edilen gayeye ulaşamayacaktır ve yanlış malumat ile insanları aldatmanın hiçbir faydası yoktur.¹⁶

Caetani, her ne kadar tarafsız olmayı arzuladığını söylese de "*Vazîfelerimizden biri bu cidalci dinin beşeriyete verdiği gayr-i kabil-i tasvir (tasvir edilemez) felaketleri, nâmütenâhî (sonsuz) hataları bî-tarafane hikâyeye etmek olacaktır*"¹⁷ ifadeleriyle, önyargıdan kurtulamadığını göstermiştir. Yusuf

¹³ Hacıismailoğlu, "Caetani'nin *Annali Dell'Islam* Adlı Eserinin Hüseyin Cahid Tarafından Yapılan Çevirisi Üzerine Bazı Düşünceler", 533-535.

¹⁴ Yusuf Ziya Yörükân, "Hüseyin Cahid Beyin İtalyancadan Tercüme ve Neşrettiği Leone Ceatani'nin İslam Tarihi Hakkında İntikad-I", *Mihrab Dergisi* 2/25 (1 Ocak 1925), 1-2.

¹⁵ Yörükân, "Caetani Hakkında İntikad- I", 2.

¹⁶ Leone Caetani, *İslam Tarihi*, çev. Hüseyin Cahit Yalçın (İstanbul: Tanin Matbaası, 1924), 1/24-25.

¹⁷ Caetani, *İslam Tarihi*, 1/17.

Ziya Yörükân bu ifade hakkında, bir insanın hissiyatından ve çevresinin tesirinden tamamen azade kalmasının mümkün olmadığını söylemektedir. Yörükân'a göre müellifin bu eseri yazarken Hıristiyanlığı düşünmesi ve İslam tarihini Hıristiyanlığı yüceltmek için kullanması onun meşruluğuna ve tarafsızlığına aykırı değildir. Tarafsızlık, tarihi hadiseyi tespit ve tetkik ederken bir tesir altında kalmamaktır. Bütün bunlara rağmen Yörükân, müellifin bu esasa sadık kalmadığı yerlerin, sadık kaldığı yerlerden az olmadığını belirtir.¹⁸ Onun Caetani'ye eleştirilerinden bazıları, konu başlıkları dahilinde incelenmiştir.

1.1. Kur'an

Leone Caetani Kur'an hakkındaki fikirlerini şöyle beyan eder: “*Kur'an'ın suret-i kat'iyede tam metnine malik olmadığımızı eminim. Bazı ayetler belki sonradan ilave edilmiştir. Birçokları bizzat Muhammed tarafından kaldırılmıştır. Bir kısmı da müstensihler tarafından tayı (atlanmış) olunmuştur. Birçoklarının zayı olduğu ise muhakkaktır.*”¹⁹ Yusuf Ziya Yörükân, bu ifadeler nedeniyle Caetani'yi objektif olmamakla ve ilmî bir usul takip etmemekle suçlamaktadır. Ona göre bu sözleri sarf eden birisi buna dair vesikalarını da sunmalıdır. Fakat Caetani bu konuyla alakalı hiçbir delile dayanmamakta, hatta bu hükümler için en ufak bir ima bile zikredememektedir. Zaten istese de sunabileceği dayanaklardan yoksundur. Zira hiç kimse Kuran'ın metninde ekleme ve çıkarmalar yapıldığına dair herhangi bir iddiada bulunmamaktadır.²⁰

Yörükân'a göre Hz. Peygamber Kur'an'dan bazı kısımları çıkarma yetkisine sahip olsaydı Tebbet ve Kafırun gibi sureleri veya mensuh ayetleri çıkarırdı. Mesela, Ebu Leheb'in bütün ailesi ve yakınlarının Mekke'nin fethinden sonra İslam'a girmelerine rağmen Tebbet suresinin Kur'an'da kalması, Hz. Peygamber'in ve müstensihlerin onun bir kelimesine dahi dokunmadıklarına delil olarak kabul edilmelidir. Yörükân, Caetani'nin bu konuda delil mahiyetinde tek bir rivayet bulabileceğini söyler ki o da Garânîk hikyesidir. Fakat Caetani bu konuda yaş tahtaya basmamış, bu rivayetin uydurma olduğuna kanaat getirmiştir.²¹

1.2. Hadis Rivayetleri ve Kaynakları

Yörükân'ın Caetani'ye yapmış olduğu eleştiriler arasında öne çıkan bir diğer husus da Caetani'nin işine gelen rivayetlere mevsuk, işine gelmeyenlere ise uydurma damgasını vurmasıdır. Hatta bazı hadisler uzmanları tarafından mevzu oldukları belirtilmesine rağmen o, hadisin üslubuna dayanarak sahih olduğunu söylemektedir. Caetani'ye göre Müslümanlar, nesirde hikaye tarzını kullanmada acemi oldukları için, ifadelerinde edebi üslubun bulunmaması, hadislerin sıhhatine delalet etmektedir.²² Yörükân bu kanaate, Müslümanların nesirde mahir olduklarına dair, Ukaz Panayırı'nda

¹⁸ Yörükân, “Caetani Hakkında İntikad- I”, 4.

¹⁹ Caetani, *İslam Tarihi*, 2/126.

²⁰ Yörükân, “Caetani Hakkında İntikad- I”, 6.

²¹ Yörükân, “Caetani Hakkında İntikad- I”, 6-7.

²² Caetani, *İslam Tarihi*, 2/231.

söylenen hitabeleri, Kuss b. Saide'nin nesrini ve Hz. Ebu Bekir ile Hz. Ali gibi isimlerin irad ettiği hutbeleri örnek vererek karşı çıkmaktadır.²³

Yörükân, muhitin, Hıristiyanlığın ve hissiyatın etkisi altında kalmanın bir dereceye kadar hoş görülebileceğini, fakat bu etkilerin, gerçekleri kasten tahrif etmeyi telkin etmesinin asla kabul edilemeyeceğini ifade eder. Bu, Caetani açısından asla affedilemez bir durumdur. Örneğin Caetani, isnad konusunda Buhari'yi hataya düşmekle suçlamıştır. Onun iddiasına göre hicri 146'da vefat eden Hişam b. Urve, neredeyse bir asır evvel, hicri 57'de vefat eden Hz. Aişe'den vahyin nasıl nazil olduğuna dair bir hadis işitmiştir.²⁴ Fakat Buhari'den mevzubahis olan rivayet incelendiğinde görülecektir ki, Hişam b. Urve bu rivayeti Hz. Aişe'den değil, babası Urve'den işiterek nakletmiştir.²⁵ Yörükân'ın da belirttiği üzere, burada Caetani'nin kendi fikrini ispat amacıyla "an ebîhi" ifadesini görmezden geldiğini, yani kaynakları tahrif ederek naklettiğini görüyoruz.²⁶

Caetani'nin tahrifatı sadece rivayetlerin senetleri ile sınırlı kalmamıştır. İbn Abbas gibi güvenilir addedilen bazı raviler hakkında, şüpheler oluşturmaya çalışır. Ona göre İbn Abbas, pek çok defa Hz. Muhammed ve zevceleri ile bir yatakta yattığı(!) yalanını söylemiştir. Çünkü bu hadise Hz. Peygamber'in kıskanç tabiatı hakkında bilgi veren sahih malumat ile tezat teşkil eder. Bu rivayet müellife göre, İbn Abbas'ın Hz. Peygamber ile ne kadar samimi olduklarını göstermek amacıyla üretilmiştir.²⁷ Yörükân ise bu düşünceye itiraz eder. İbn Abbas Hz. Peygamber ile amca çocuklarıdır, Hz. Peygamber'in hanımı Meymune ise İbn Abbas'ın teyzesidir. İbn Abbas'ın o sıralarda on yaşlarında bir çocuk olduğunu düşünürsek, bir çocuğun teyzesine misafir gitmesinde herhangi bir beis yoktur.²⁸ İbn Abbas'ın teyzesinin evinde kalmasını²⁹, sanki Hz. Peygamber'in bütün eşlerinin evinde kalması gibi göstermeye çalışmak, büyük bir tahrifat örneğidir.

Yörükân, Mihrap dergisinde yayımlanan makale dizisinin ilkinde, Caetani'nin isnadın hadis ile aynı zamanda değil sonradan ortaya çıkmış olduğuna dair söylemlerini³⁰ de tenkit eder. Ona göre

²³ Yörükân, "Caetani Hakkında İntikad- I", 7-8.

²⁴ Caetani, *İslam Tarihi*, 2/127.

²⁵ "Bize Abdullah b. Yusuf, ona Malik, ona Hişam b. Urve, ona babası (Urve b. Zübeyr), ona da müminlerin annesi Aişe şöyle rivayet etmiştir: Hâris b. Hişam, Hz. Peygamber'e: 'Ey Allah'ın Rasulü, sana vahiy nasıl geliyor?' diye sorduğunda Hz. Peygamber şöyle buyurdu: "Bazen çan sesi şeklinde gelir ki bu da bana en zor gelen şeklidir. Ses kesildiği zaman bana vahyedilen şeyi ezberlemiş olurum. Bazen de melek, insan şekline bürünerek vahyi getirir; benimle konuşur ve ben de söylediklerini aklımda tutarım." Hz. Aişe, 'Soğuk bir günde Hz. Peygamber'e vahiy geldiğini gördüm. Vahiy alması bitince baktım ki alnından oluk gibi ter boşalıyordu' demiştir." Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmi'u's-Şaḥîh*, nşr. Muhammed Zühayr b. Nasr (b.y.: Dâru Tavki'n-Necât, 1422/2001), "Bedü'l-Vahy", 1.

²⁶ Yörükân, "Caetani Hakkında İntikad- I", 8.

²⁷ Caetani, *İslam Tarihi*, 1/118-119.

²⁸ Yörükân, "Caetani Hakkında İntikad- I", 9-10.

²⁹ "İbn Abbas şöyle demiştir: 'Bir gece teyzem Meymune'nin yanında geceledim. O gece Rasulullah uykusundan uyanmıştı. Şöyle ki gece vakit biraz ilerleyince kalktı ve duvarda asılı duran bir tulumdan abdest aldı. Sonra namaz kılmaya başladı. Ben de onun aldığı gibi abdest aldım ve gidip sol tarafında namaza durdum. Rasulullah beni sağ yanına aldı ve Allah'ın dilediği kadar namaz kıldı. Ardından yatağına girip horlayarak uyudu. Sonra müezzin gelip ona namaz vaktinin girdiğini bildirdi. Rasulullah müezzinle birlikte namaza gitti ve yeniden abdest almaksızın namazı kıldırdı." Buhari, "Vudu", 5.

³⁰ Caetani, *İslam Tarihi*, 1/72.

bu ithamlar hadislerin güvenilirliğini zedelemek amacıyla kasten söylenmektedir. Hz. Peygamber'den doğrudan hadisi işiten sahabenin “an filan, an filan” diyerek sened zikretmesi elbette ki düşünülemez.³¹ Fakat bu husus senedin sonradan imal edildiği anlamına gelmemelidir. Caetani bu fikrini, eski müelliflerden İbn İshak ve İbn Hişam'da isnatların tam olmadığını, Vakıdı ve İbn Sa'd ile biraz daha tekâmül etmekle birlikte isnad usulünün asıl Buhârî ile mükemmelleştiğini belirterek temellendirir.³² Yörükân, bu düşünceye de İbn İshak, İbn Hişam, Vakıdı ve İbn Sa'd gibi müelliflerin muhaddis olmadığını, hiçbir isnad silsilesinde bu zatların isimlerinin geçmediğini söyleyerek karşı çıkar. Ayrıca Caetani'nin bu hususla ilgili olarak neden İbn Şihab ez-Zühri ve Musa b. Ukbe gibi siyer ve meğaziye dair eserleri de olan muhaddislerden bahsetmediğini sorgular. Eğer isnad konusundaki fikirlerini delillendirmek ve hadisleri çürütmek istiyorsa önce bu isimlerden başlamalıdır. Ama Yörükân'ın ifadesine göre Caetani bu isimlere dış geçiremeyeceğini bilmekte ve bu sebeple İbn İshak ve İbn Hişam gibi muhaddis olmayan müellifleri hadis ve isnat konusundaki fikirlerini temellendirmede kullanmaktadır.³³

Caetani'nin bu konuda serdettiği fikirlerden birisi de Müslümanların isnad sisteminin tümünden hatalı ve kabul edilemez olduğu düşüncesidir. Müslümanlar sahabenin yalan söylemeyeceği ön kabulüyle hareket etmekte ve bir hadis, sahabeden hadisleri kaydeden muharrirlere kadar söz konusu isnad usulüne uygun ise sahih kabul edilmektedir. Hz. Peygamber'e ait olduğu konusunda şüphe edilmeyen bu hadis, Peygamber'e Allah tarafından vahyedilmiş bir hakikat olarak görülmüş ve tartışılması imkânsız bir hal almıştır. Eğer hadis, kabul edilen isnad usulüne uygun değilse sahih telakki edilmemiştir. İşte Müslümanların bu muhakemeleri Caetani tarafından kabul edilemez görülmektedir.³⁴ Onun bu fikirlerini değerlendiren Yusuf Ziya Yörükân, aynı durumun Hz. İsa'nın ashâbı için de geçerli olduğunu hatırlatır. Bütün Hıristiyanlık Hz. İsa'nın ashâbına hatta İsa'dan yüz yıl kadar sonra gelenlere dayanmaktadır. Müslümanlar ashâbın yalan söylemeyeceği fikrinden bugün vazgeçerlerse, yıkılan sadece rivayete dayanan birikim olur. Fakat Kur'an, birçok müsteşrikin de kabul ettiği üzere sahih bir kaynak olarak kalmaya devam eder. Fakat Hıristiyanlar için bu durum mevcut İnciller de dahil olmak üzere bütün sistemin çökmesine neden olacaktır.³⁵ Yörükân bu değerlendirmelerinin yanında Müslümanların ashâbın hiçbirinin yalan söylemeyeceği esasıyla hareket etmediklerini ifade etmiştir. Nitekim kaynaklar, Hz. Peygamber döneminde yalandan dolayı cezalandırılmış kimseler olduğunu söyler. Ona göre hadisin sıhhatini belirlemedeki ilk kriter Kur'an'a ve ruh-i diniyyeye uygun olmasıdır. İkinci esas ise ravinin adil ve dürüst olmasıdır. Hatta isnada bakılmadan hadisin dil ve üslubuna da bakılmıştır ki hem ashâb hem de Arap dili mütehasısları hadisin sıhhatini üslubuna bakarak da anlamışlardır.³⁶

³¹ Yörükân, “Caetani Hakkında İntikad- I”, 11.

³² Caetani, *İslam Tarihi*, 1/82-83.

³³ Yörükân, “Caetani Hakkında İntikad- I”, 11-12.

³⁴ Caetani, *İslam Tarihi*, 1/93.

³⁵ Yörükân, “Caetani Hakkında İntikad- I”, 12-13.

³⁶ Yörükân, “Caetani Hakkında İntikad- I”, 13.

1.3. Hz. Peygamber'in Nesebi

Caetani, Hz. Peygamber'in nesebi ile ilgili bilgi verirken, onun babasının Abdullah olduğundan şüphe ile bahsetmektedir.³⁷ Yörükân, müellifin bu çıkarımını, onun Hıristiyanlığın tesiri altında kaldığının bir göstergesi olarak kabul etmektedir.³⁸ Bu noktada Yörükân, Hz. Peygamber'in Hudeybiye Antlaşması'nda ismini "Muhammed Rasulallah" diye yazdıracağı sırada, Mekkeli müşriklerin "Abdullah'ın oğlu Muhammed" yazdırmasını istediklerini hatırlatmaktadır. Caetani bu konuda, itimat edilebilecek yegâne kaynak olan Kur'an'da hiçbir bilgi bulunmadığını söylemiştir. Yörükân bu ifadeyi, onun Kur'an'ın nasıl bir kitap olduğunu anlamadığını, onu İnciller tarzında Peygamber'in tercüme-i halini anlatan bir tarih kitabı gibi addettiğini söyleyerek eleştirir.³⁹

Caetani sadece Hz. Peygamber'in babası hakkında değil, dedesi Abdülmuttalib ve hatta büyük dedeleri Haşim ile Kusay hakkında da şüpheleri olduğunu ifade eder. Ona göre bu isimlerin tarihi mevcudiyeti kesin değildir ve Müslümanlar tarafından uydurulmuş olabilir. Yörükân, müellifin burada tezada düştüğünü belirtmektedir. Çünkü böyle bir fikre sahip olan Caetani, Daru'n-Nedve'nin Kusay tarafından kurulduğunu, keza Mekke'de Kureyş adına iktidarı ele geçirenin Kusay olduğunu ve Mekke'de Kureyşe ait olan birtakım görevlerin Kusay tarafından ihdas edildiğini eserinin bazı yerlerinde kabul etmektedir.⁴⁰ Yine Haşim ile ilgili olarak, onun Selma ile evliliğini bütün teferruatlarıyla anlatmaktadır.⁴¹ Yörükân, bütün bu anlatıların, Haşim ve Kusay'ın tarihi mevcudiyeti hakkında kuvvetli vesikalar olarak kabul edilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Ayrıca Beni Haşim ve Beni Ümeyye arasında eski devirlerden beri süregelen rekabet durumu da buna delil olarak gösterilmektedir.⁴²

Caetani bu konuda daha ileri gitmekte ve Araplardaki ensab ilminin ve neseb şecerelerinin İslamiyet'ten sonra uydurulmuş olduğunu söylemektedir. Bu fikri birçok kişi tarafından ispat edilmiş bir hakikat olarak sunarken, İskoç oryantalist Robertson Smith'in bu konuda yazdıklarından⁴³ faydalanmaktadır. Ona göre kadim Arabistan'da anaerkil bir toplum görülmekteydi. Nesebin babaya nispet edilerek tespit edilmesi, Peygamber zamanında oluşturulan yeni bir müessese olarak kabul edilmelidir.⁴⁴ Yörükân bu iddialara cevaben, cahiliye devrindeki bir adamı annesine izafetle çağırmanın ona en büyük hakaret addedildiğini belirtir. Ayrıca kadınları değersiz gören, onları mirastan mahrum eden hatta kız çocuklarını diri diri toprağa gömen bir milletin anaerkil olduğunu söylemenin manasız olduğunu da eklemektedir. Caetani'yi, bu iddiaları tekrar etmek yerine R.

³⁷ Caetani, *İslam Tarihi*, 1/153.

³⁸ Her ne kadar Yörükân, Caetani'nin Hıristiyanlığın etkisinden kurtulamadığını söylese de Riyazü'l-Hasan gibi bazı araştırmacılar onu, Hıristiyan olmakla birlikte Hz. İsa'nın peygamberliğine inanmayan ve Marksist bir bakış açısına sahip olan biri olarak ifade ederler. Şakiroğlu, "Caetani", 6/ 545.

³⁹ Yörükân, "Caetani Hakkında İntikad- I", 4.

⁴⁰ Caetani, *İslam Tarihi*, 1/174, 247.

⁴¹ Caetani, *İslam Tarihi*, 1/258-261.

⁴² Yusuf Ziya Yörükân, "Hüseyin Cahid Beyin İtalyancadan Tercüme ve Neşrettiği Leone Ceatani'nin İslam Tarihi Hakkında İntikad-II" *Mihrap Dergisi* 2/26 (1 Şubat 1925), 49-50.

⁴³ W. Robertson Smith, *Kinship and Marriage in Early Arabia* (London: Adam and Charles Black, 1907).

⁴⁴ Caetani, *İslam Tarihi*, 1/150.

Smith'in dayandığını iddia ettiği delilleri nakletmesi gerektiğini söyleyerek suçlamaktadır. Halbuki Yörükân'ın ilgili dipnotta da belirttiği üzere bu eksiklik Caetani'den ziyade mütercime aittir.⁴⁵ Çünkü Caetani'nin eserini sunduğu ilmi ortamda R. Smith'in fikirleri bilinen şeyler olabilir ama Türkiye'deki okuyucular için durum böyle değildir. Bütün bunların yanında Yörükân, Sami ırklar için anaerkil bir dönemin olması ihtimalini reddetmediğini, ama böyle bir dönem varsa bile bunun Hz. İbrahim'den de önce olduğunu, Kitab-ı Mukaddes'e bakıldığında bu toplumlar için ataerkil olduklarına dair birçok delil bulunduğunu eklemektedir.⁴⁶

Yörükân'ın belirttiği gibi, R. Smith ve Caetani'ye ait olan neseb şecerelerinin sonradan uydurulmuş olduğu iddiası doğru değildir. Çünkü kaynaklar incelendiğinde başta Hz. Ebu Bekir olmak üzere birçok soy bilgininin olduğu görülecektir. Bununla ilgili İbn Nedim'in *Fihrist*'inde yeterli bilgi bulmak mümkündür.⁴⁷ Ayrıca Araplardaki asabiyet ve ecdad ile iftihar etme durumu, onların neseb bilgilerinden yoksun olmadıklarının bir göstergesidir.⁴⁸ Ayrıca belirtmek gerekir ki; Hz. Peygamber'in nesebini Adnan'a kadar bildiren şecereler mevcuttur. Her ne kadar Caetani, Hz. İsmail'e kadar giden şecerelerin imkansızlığı ile bu durumu çürütmeye çalışsa da Müslümanlar tarafından İsmail'e kadar giden şecerelerin sahih olduğu iddia edilmemiştir. Müslümanlar yalnızca Rasulullah'ın, Hz. İsmail'in soyundan geldiği hususunu tartışmasız kabul etmişlerdir.⁴⁹ Gerçi Caetani bu hususu dahi şüpheli görmekte ve Arapların atasının İsmail olduğu ile ilgili bir malumatın Kur'an'da geçmediğini belirtmektedir.⁵⁰ Yörükân ise bu durumun, daha önce defaten belirttiği üzere, Kur'an'ın Hz. Peygamber'in tercüme-i hali zannedilmesinden kaynakladığına dikkat çeker. Yine de Kur'an'da bununla ilgili hiçbir bilgi yoktur demek doğru değildir. “*Babanız İbrahim'in dinine uyun*”⁵¹ ayeti sadece bunlardan biridir.⁵²

1.4. Hz. Muhammed'in Nübüvveti

Caetani'ye göre Hz. Peygamber, Rasulullah olarak ortaya çıkmamış, bu tabir sonradan uydurulmuştur. Çünkü Hz. Peygamber sadece hakiki ve yegâne yaratıcıya davet etmiştir.⁵³ Yörükân ise bu iki cümlenin birbirine delil olamayacağını çünkü tezat teşkil ettiğini ifade etmektedir. Ayrıca Caetani'nin, Mekki ayetlerde kaç defa Rasulullah, nebi, münzir, mürsel gibi sıfatlarla tavsif edildiğini bildirmesine rağmen, böyle bir iddiayı dillendirmesini de çelişki olarak görmektedir. “*Ey elbisesine bürünmüş olan! Kalk ve uyar*”⁵⁴ ve “*Önce en yakın akrabana uyar*”⁵⁵ ayetlerindeki inzarı davet

⁴⁵ Yörükân, “Caetani Hakkında İntikad- II”, 53.

⁴⁶ Yörükân, “Caetani Hakkında İntikad- II”, 54.

⁴⁷ Bkz. Muhammed b. İshâk İbn Nedîm, *el-Fihrist*, çev. Mehmet Yolcu vd. (İstanbul: Çıra Yayınları, 2017), 255-298.

⁴⁸ Yörükân, “Caetani Hakkında İntikad- II”, 57.

⁴⁹ Yörükân, “Caetani Hakkında İntikad- II”, 54-55.

⁵⁰ Caetani, *İslam Tarihi*, 1/143.

⁵¹ el-Hac 22/78.

⁵² Yörükân, “Caetani Hakkında İntikad- II”, 55.

⁵³ Caetani, *İslam Tarihi*, 2/83-92.

⁵⁴ el-Müddesir 74/1-2.

⁵⁵ eş-Şuara 26/214.

etmekle açıklayan Caetani'yi, davet eden birinin nasıl Rasulullah olmadığını sorarak tenkit etmektedir.⁵⁶

Caetani'nin eleştirilen iddialarından bir diğeri de Hz. Muhammed ile Allah arasındaki vasıtanın Cebrail değil Rûhulkudüs olduğudur. Ona göre Medine döneminde Rûhulkudüs'ün yerini Cebrail almıştır.⁵⁷ Burada müellif, Kur'an'da bahsedilen Rûhulkudüs'ün⁵⁸, Hıristiyanların itikadında bulunan ekânîm-i selaseden biri olan ve taptıkları Rûhulkudüs⁵⁹ olduğu zannıyla hareket etmektedir. Yusuf Ziya Yörükân'a göre Caetani, Hıristiyanlıkta sonradan ortaya çıkan birçok mefhum ile kıyaslayarak Kur'an'da da böyle şeyler olabileceğini düşünmüştür. Kur'an'da Cebrail için, Şedîdü'l-Kuvâ⁶⁰, Rasûlü'n-Kerîm⁶¹, Zî Kuvve⁶², Ruhü'l-Emin⁶³, Zû Mirre⁶⁴, er-Ruh⁶⁵ gibi tabirler de kullanılmaktadır. Rûhulkudüs tabiri ise bugün Hıristiyanların anladığı şekilde anlaşılmalıdır. Kur'an'da geçen tabirler Hıristiyan ıstılahlarına göre değil kadim Arap edebiyatındaki kullanım şekline göre anlamlandırılmalıdır.⁶⁶

1.5. Caetani'nin Muhtelif Hataları

Caetani, eserinde yer yer kelimelerin manasını yanlış anlamak ve bazı mefhumları birbirine karıştırmak suretiyle birtakım hatalara düşmüştür. Örneğin, Hz. Peygamber'in kızı Zeyneb'den bahsederken kocasının adını Ebu'l-Bahteri b. el-Âs olarak anmaktadır. Halbuki onun zevci Ebu'l-Âs b. Rebi'dir. Yörükân'a göre, Âs kelimesindeki benzerlik muhtemelen Caetani'yi şaşırtmıştır ki Bedir muharebesinde öldürülen müşriklerden birinin adını yazmıştır. Ayrıca Caetani, Zeyneb'in evlenmeden evvel babasının evinde Müslüman olduğunu söyleyerek⁶⁷ de hataya düşmüştür. Çünkü Zeyneb Ebu'l-Âs ile nübüvvetten evvel evlenmiştir.⁶⁸ Hatta nübüvvetten sonra Ebu'l Âs, Hz. Muhammed'in kızını boşamasını ve ondan daha asil biriyle evlenmesi gerektiğini söyleyenlere, Muhammed'in kızından

⁵⁶ Yusuf Ziya Yörükân, "Hüseyin Cahid Beyin İtalyancadan Tercüme ve Neşrettiği Leone Ceatani'nin İslam Tarihi Hakkında İntikad-III", *Mihrap Dergisi* 2/27 (1 Mart 1925), 99-100; Yörükân, *İslam Dini Tarihi*, 55-56.

⁵⁷ Caetani, *İslam Tarihi*, 2/126.

⁵⁸ en-Nahl 16/102.

⁵⁹ Hıristiyan itikadında Rûhulkudüs, Cebrail'den farklı kabul edilmekte, Tanrı'nın mukaddes ruhu olarak algılanmaktadır. Ömer Faruk Harman, "Rûhulkudüs", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 35/216-217.

⁶⁰ en-Necm 53/5.

⁶¹ el-Hâkka 69/40.

⁶² et-Tekvîr 81/20.

⁶³ eş-Şuarâ 26/193.

⁶⁴ en-Necm 53/6.

⁶⁵ el-Meâric 70/4; en-Nebe 78/38; el- Kadr 97/4.

⁶⁶ Yörükân, "Caetani Hakkında İntikad- III", 101-102.

⁶⁷ Caetani, *İslam Tarihi*, 2/371.

⁶⁸ Muhammed b. Sa'd b. Menî el-Haşîmi el-Basrî, *Kitâbü't-Tabakâti'l- Kebîr*, thk. Dr. Ali Muhammed Ömer (Kahire, 2001), 10/31. Zeyneb'in bu evliliğinin bisetten önce veya bisetin ilk yıllarında gerçekleştiğine dair iki farklı rivayet mevcut olsa da araştırmacılara göre onun hicretten 23 yıl önce doğduğu dikkate alınırsa İslamiyet'ten önce evlenmeleri uzak bir ihtimaldir. Fakat küçük yaşta söz kesilmiş olması da mümkündür. Bkz. Aynur Uraler, "Zeyneb", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 44/355-356.

daha asil birinin Kureyş içinde bulunmadığını söyleyerek cevap vermiştir.⁶⁹ Yörükân bu rivayeti aktardıktan sonra, Hz. Peygamber'in Kureyş içinde asil bir aileye mensup olmayıp sıradan bir insan olduğunu ispat amacıyla olan Caetani'nin bu gerçekleri görmemesini tenkit eder. Kureyş'in eşrafından olan Ebu'l-Âs'ın, denklik meselesine böylesine ehemmiyet veren bir toplumda, asil olmayan bir kızla evlenmeyeceğini belirtir.⁷⁰ Bu meseleye verdiği örneklerden birinde Yörükân da hataya düşmüştür. O, "Müellif nazarında Kureyş'in kralı derecesinde asil olan Ebu Cehil, oğluna nasıl oluyor da Muhammed'in kızını alıyor?"⁷¹ diyerek Caetani'yi çürütmeye çalışmıştır. Fakat Hz. Peygamber'in kızlarını nikahlayan Ebu Cehil'in değil, Ebu Leheb'in oğullarıdır.⁷²

Caetani, İbn Hişam'dan Bekr b. Vail kabilesine mensup olan meşhur şair A'sâ'nın Müslüman olmak istemesi ile ilgili bir rivayeti nakledeken, bu rivayetin büyük ihtimalle Bekr b. Vail tarafından uydurulduğunu söylemektedir.⁷³ Yörükân'a göre burada müellif ciddi bir hataya düşmüştür. Zira Bekr b. Vail Hz. Peygamber'den yedi batın evvel yaşamış bir kimsedir ve artık onun döneminde kabile adı olarak kullanılmaktadır.⁷⁴

Caetani eserinin bir yerinde Hz. Peygamber'in Dârünnedve'nin bir üyesi olmasının muhtemel olduğunu söylerken bir sonraki cümlesinde, kaynaklara bakıldığında bunun tersi bir sonuç çıktığını ifade ediyor. Hatta onun Dârünnedve'de bir aza olmamasını, Kureyşi olmadığına bir delil olarak sunuyor.⁷⁵ Bu çelişkiyi fark eden Yörükân, Dârünnedve'ye kırk yaşında girilebileceğini, Hz. Peygamber'in de kırk yaşında iken biset nedeniyle Kureyş ile anlaşmazlığa düştüğünü hatırlatarak tenkit ediyor.⁷⁶

Yörükân'a göre Caetani, tarihi olayları tenkit ederken, bütün Müslümanlığın Yahudilik ve Hıristiyanlıktan alınmış olduğunu ispat gayesiyle birçok hataya düşmüş ve karmaşık mütalalara girmiştir. Peygamber'in hayatının meçhuliyet içinde olduğunu göstermeye çalışmak, neseb ve isnad hakkındaki iddiaları ve tarihi vesikaları zayıf gösterme teşebbüsleri, onun zikredilen amacının mahsulleridir. Caetani'nin bu eserini incelediğimizde onun ilmi bir gaye ile değil de bir takım özel amaçlarla yazıldığı görülmektedir. Böyle muayyen gayelerle hareket edenlerin ilmi ve kalıcı bir eser vücuda getirmeleri imkansızdır. Bunların eserleri zamana tabidir ve gelir geçerler. Caetani'nin Tarih-i İslam adlı kitabı da bu vaziyettedir.⁷⁷ Yörükân'ın bu fikirleri gibi birçok araştırmacı Caetani'yi dönemindeki felsefi görüşlerin etkisinden kurtulup tarihe tarafsız bir gözle bakamamakla suçlamaktadır. O, İslam tarihindeki birçok olayı çarpıttığı ve sübjektif yorumlar getirdiği noktasında

⁶⁹ Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik İbn Hişâm, *Siret-i İbn Hişâm*, çev. Abdülvehhab Öztürk (İstanbul: Kahraman Yayınları, 2014), 2/ 355.

⁷⁰ Yörükân, "Caetani Hakkında İntikad- III", 102-103.

⁷¹ Yörükân, "Caetani Hakkında İntikad- III", 103.

⁷² İbn Hişâm, *Siret-i İbn Hişâm*, 2/355; İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l- Kebîr*, 10/36-38.

⁷³ Caetani, *İslam Tarihi*, 2/310.

⁷⁴ Yörükân, "Caetani Hakkında İntikad- III", 103-104.

⁷⁵ Caetani, *İslam Tarihi*, 2/382.

⁷⁶ Yörükân, "Caetani Hakkında İntikad- III", 105.

⁷⁷ Yörükân, "Caetani Hakkında İntikad- III", 106.

eleştirilmiştir.⁷⁸ Fakat belirtmek gerekir ki hem Yörükân, hem de Babanzade Ahmed Naim ve Asım Köksal gibi isimlerin reddiyeleri, Caetani'nin yazmış olduğu metnin tamamı incelenmeden yapılan çalışmalardır. Hüseyin Cahit kitabın tamamını Türkçeye çevirmiş olsa da sadece on ciltlik kısmı neşredilmiştir. Eserin kalan kısmının Türk Tarih Kurumu'nda bulunan el yazmaları üzerinde henüz bir çalışma yapılmamıştır. Kaldı ki yazılan reddiyelerde de neşredilen kısmın tamamının incelenmiş olduğunu iddia etmek de zordur.⁷⁹ Yörükân'ın yazmış olduğu makalelere bakıldığında, onun bu eserin sadece iki cildini dikkate aldığı görülmektedir. Bu nedenle kaleme alınan reddiyelerin, eserin tamamını kapsayan çalışmalar olmadığını söyleyebiliriz.

2. Diğer Müsteşriklere Yönelik Tenkitleri

Yusuf Ziya Yörükân, *Hazret-i Muhammed'in Doğumundan Ölüme Kadar İslam Dini Tarihi* adlı eserinde isim zikrederek ve zikretmeden müsteşrikleri tenkide devam etmiştir. O, İslam'ın değişik çehrelere bürünmesi ve mezheplere ayrılmasının ana sebebinin müsteşriklerin iddia ettiği gibi, siyasi sebepler olmadığını söyler. Ona göre bu fikir cereyanları ve mezhep ihtilaflarının hakiki sebepleri; Müslümanlığın vicdanlara ve fikirlere tam bir hürriyet vermiş olması; ilim, felsefe ve içtihada azami salahiyyet ve değer vermiş bulunması; geniş ve kolaylaştırıcı bir din olması ve sosyal bünyeye kıymet vermesidir. Yani siyasi ihtilaflar arizi sebeplerdendir ve esasa müteallik değildir.⁸⁰

Müellifimiz, vahyin mahiyeti hakkındaki görüşlerini açıklarken, onu tam anlamıyla kavrayamayacağımızı söyler. Ancak vahiy anında Hz. Peygamber'de görülen halleri nakleden ve bize mevsuk olarak ulaşan rivayetlerden hareketle mahiyeti ile ilgili bir sonuca varabileceğimizi belirtir. Ona göre vahyin mahiyetini, şarkiyatçılardan Dozy isteri, Sprenger tasavvuf, W. Muir sara nöbeti, Caetani ise kahinlerde olduğu gibi cin ve şeytanın müdahalesi gibi nazariyelerle izah ederler. Fakat Yörükân onların tüm bu izahlarının, İsa'nın ahvaline, Yuhanna'nın vahyine⁸¹ ve İsrailoğulları'nın kahinlerine dair bildikleri şeyler ile yapmış oldukları mukayeseler sonucu ortaya çıktığını ifade eder. Onun ifadesine göre Kitâb-ı Mukaddes'te vahyin hakikati ve mahiyetini anlatan ibareler bulunmaktadır. Bunlara samimiyetle iman etmelerine rağmen, Hz. Muhammed'e inen vahyi hastalıkla veya sihir ile açıklamaları yersizdir. Kur'an'a ve diğer kaynaklara bakıldığında Peygamber'in hasta veya sihirbaz olmadığı konusunda deliller vardır. Kureyş müşrikleri de onun hakkında böyle iftiralarda bulunmuşlar, lakin hakikat gözlerinin önünde bir güneş gibi parladığında hepsi Peygamber'e ve onun tebliğ ettiği dine samimiyetle iman etmişlerdir.⁸²

⁷⁸ Şakiroğlu, "Caetani", 6/545.

⁷⁹ Hacıismailoğlu, "Caetani'nin *Annali Dell'Islam* Adlı Eserinin Hüseyin Cahit Tarafından Yapılan Çevirisi Üzerine Bazı Düşünceler", 536.

⁸⁰ Yörükân, *İslam Dini Tarihi*, 5.

⁸¹ Yuhanna'nın Vahyi, Yeni Ahid'in sonunda bulunur. Sembolik, mitolojik ve metaforik anlatımlarla dolu apokaliptik bir kitaptır. Mitosların insan yaşamında ne kadar etkili olduklarının önemli bir örneğini oluşturmaktadır. Yuhanna'nın vahyi hakkında bkz. Baki Adam, "Yuhanna'nın Vahyi ve Hristiyan Tarihindeki Yansımaları", *Dinler Tarihi Araştırmaları III – 2000. Yılında Hristiyanlık Sempozyumu*, (Ankara: Dinler Tarihi Derneği Yayınları, 2002), 119-124.

⁸² Yörükân, *İslam Dini Tarihi*, 54-55.

Yusuf Ziya Yörükan, bazı müsteşriklerin ilk Müslümanları bir eşraf topluluğu gibi veya köleler gizli cemiyeti gibi göstermelerinin yersiz olduğunu belirtir. Ona göre bu benzetmelerin sebebi, onları bu dönemi Hz. İsa'nın devrine benzetmek istemelerinden ileri gelir. Zira Hz. İsa'ya kardeşleri ve yakınları dahi inanmamıştır.⁸³ Ona inananların yani havarilerinin sayısı da azdır.⁸⁴

Yörükan'ın bu başlık altında zikredilmesi gereken tenkitlerinden bir diğeri de İslam'ın ruhu ile telif edilebilir bir tarafı olmayan Garânîk meselesidir ki; müsteşrikler bu mesele ile oldukça fazla ilgilenmişlerdir. Halbuki bu konuya dair rivayetler, hadisçiler tarafından reddedilmiştir. Yörükan'ın da belirttiği gibi, konuyla ilgili olarak Necm suresinin tefsirlerine bakıldığında, eski müfessirler bu rivayetleri eserlerinde zikretmeye değer görmemişlerdir. Ayrıca o dönemde Hz. Peygamber'in Necm suresini Kabe'de, müşriklerin önünde, baştan sona okumuş olması da kabul edilemez. Kendisine riyaset, servet gibi şeyler teklif edildiğinde hepsini reddetmiş olan Hz. Peygamber'in şimdi böyle bir anlaşma yapmasına imkân da yoktur. Esasen böyle bir rivayetin, Necm suresinin siyak ve sibakına uygun olmadığı da aşikardır.⁸⁵

Hz. Peygamber'in Zeyneb bt. Cahş ile evliliği de müsteşriklerin dillerine doladığı meselelerden biridir. Hz. Peygamber'in halasının kızı olan Zeyneb, onun tarafından evlatlığı Zeyd b. Harise ile evlendirildi. Zeyd'in azatlı bir köle olması Zeyneb'in sürekli eşini incitmesine neden olduğu için, bu çiftin evliliği uzun sürmedi. Hz. Peygamber onların ilişkisinin düzelmesi için çaba gösterse de Zeyd b. Harise, Zeyneb'i boşadı. Bunun üzerine "... Onu seninle evlendirdik ki, onları boşadıklarında evlatlıklarının eşleriyle evlenmeleri konusunda müminlere bir zorluk olmasın..." ayeti⁸⁶ nazil oldu ve Zeyneb Hz. Peygamber ile nikahlanmış oldu. Böylelikle evlatlığın boşadığı hanımla evlenilmeyeceğine dair cahiliye adeti de kaldırılmış oldu.⁸⁷ Yörükan da kitabında bu hususu dile getirmiş ve müsteşriklerin yanlış yorumlarda bulunduğunu belirtmiştir. Yörükan'a göre bu evlilik meselesinde bir aşk macerası tasavvur etmek tamamen anlamsızdır. Evinde Zeyneb'den daha genç ve güzel zevceleri bulunan, neredeyse bütün gençliğini tek zevce ile yaşayacak kadar nefesine hâkim olan ve iffet hususundaki hassasiyetini her fırsatta izhar eden bir kimsenin bir anda kalbinin değiştiğini söylemek insafli bir hareket değildir.⁸⁸

İslam tarihine dair hadiselerden müsteşriklerin dikkatini çeken bir diğeri de Kurayza Yahudilerinin katledilmiş olmasıdır. Hz. Peygamber Medine'ye hicret ettikten sonra orada bulunan Yahudi kabileleri ile Medine Vesikası'nı imzalamıştır. Fakat Yahudiler bu sözleşmeye sadık kalmamışlar, Müslümanlara düşmanlık etmişler veya düşman ittifaklara katılarak ihanet etmişlerdir. Kurayza Yahudileri de Hendek Savaşı sırasında, Müslümanlar aleyhine anlaşmayı bozarak müşrikler

⁸³ Kitabı Mukaddes (İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi, 2020), Yuhanna 7:5; Markos 3:21-27.

⁸⁴ Yörükan, *İslam Dini Tarihi*, 58.

⁸⁵ Yörükan, *İslam Dini Tarihi*, 72-73. Garânik olayı ile ilgili değerlendirmeler için bkz. İsmail Cerrahoğlu, "Garânîk", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 13/361-366.

⁸⁶ el-Ahzab 33/37.

⁸⁷ Muhammed Hamidullah, "Zeyneb bint Cahş", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 44/357-358.

⁸⁸ Yörükan, *İslam Dini Tarihi*, 215-217.

ile ittifak kurmuşlardır. Büyük bir düşman ordusu tarafından Medine'nin kuşatıldığı o günlerde, böylesi bir ihanet Müslümanları çok zor durumda bırakmıştır. Müslümanlar, Hendek Savaşı'nın hemen sonrasında Kurayza Yahudilerini kuşatmışlardır. Yahudiler, Ensardan Sa'd b. Muaz'ın hakemliği ile teslim olmayı kabul etmişler, Sa'd ise onların öldürülmesine hükmetmiştir.⁸⁹ Müsteşrikler, acımak, affetmek, kurtarmak ve bağışlamak için gelmiş olan bir peygamberin, bu hükmü kabul edip uygulamasına bir anlam verememişlerdir. Yörükân'a göre müsteşrikler, bu eleştiriler yaparken, Kurayzaoğulları'nın Müslümanları ta can evinden vurmak için, çok hassas bir dönemde ihanet ettikleri gerçeğini görmezden gelmektedirler. Yine de bu büyük hıyanetlerine rağmen onlara, Yahudi şeriatinde bulunan hükümlerden çok daha hafif bir ceza tatbik edilmiştir.⁹⁰ Bu konu hakkında Tevrat'ta geçen hüküm şöyledir: *“Bir kente saldırmadan önce, kent halkına barış önerin. Barış önerinizi benimser, kapılarını size açarlarsa kentte yaşayanların tümü sizin için angaryasına çalışacak, size hizmet edecekler. Ama barış önerinizi geri çevirir, sizinle savaşmak isterlerse, kenti kuşatın. Tanrınız Rab kenti elinize teslim edince, orada yaşayan bütün erkekleri kılıçtan geçirin. Kadınları, çocukları, hayvanları ve kentteki her şeyi yağmalayabilirsiniz. Tanrınız Rab'bin size verdiği düşman malını kullanabilirsiniz. Yakınızdaki uluslara ait olmayan sizden çok uzak kentlerin tümüne böyle davranacaksınız. Ancak Tanrınız Rab'bin miras olarak size vereceği bu halkların kentlerinde soluk alan hiçbir canlıyı yaşatmayacaksınız. Tanrınız Rab'bin size buyurduğu gibi onları tümüyle yok edeceksiniz.”*⁹¹

Yusuf Ziya Yörükân, Hz. Peygamber'in Safiyye validemiz ile evliliği konusuna da müsteşriklerin dil uzattığını belirtir. Benî Nadîr'in reisi Huyey b. Ahtab'ın kızı olan Safiyye, Hayber'in fethinde esir alınanlar arasındadır. Kocasını Kinane b. Rebi de Hayber'in fethi sırasında öldürmüştür.⁹² Müsteşrikler Safiyye'nin Ümmehat-ı müminin arasına girmesini bir aşk macerası şeklinde tasvir etmişler, Kinane'nin öldürülmesini de bu minvalde değerlendirmişlerdir. Halbuki Hz. Peygamber, Kinane'nin ölümünden sonra ganimetleri taksim etmiş ve Safiyye, Dihyet'ül-Kelbi'nin hissesine düşmüştür. Müslümanlar böyle soylu ve kibar bir kadının Hz. Peygamber'e verilmesinin daha uygun olacağını söylemesi ile Hz. Peygamber onu nezdine almış ve azat etmiştir. Dolayısıyla burada şarkiyatçıların iddia ettikleri gibi bir aşk macerası bulunmamaktadır.⁹³

Müsteşriklerle ilgili bir diğer mesele de Hz. Peygamber'in davet mektuplarıdır. Yörükân'ın ifadesiyle, onların büyük bir kısmı Hz. Peygamber'in hükümdarlara mektup yazması karşısında sinirlenmektedir. Onlara göre Hz. Muhammed, böyle bir imkana sahip değildir. Çünkü henüz Arabistan'da bile tanınmadığı halde büyük milletlere hitapta bulunması olanaksızdır ve böyle bir hitap

⁸⁹ Casim Avcı, “Kurayza”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 26/431-432.

⁹⁰ Yörükân, *İslam Dini Tarihi*, 237-238.

⁹¹ Yasanın Tekrarı/Tesniye, 20.

⁹² Aynur Uraler, “Safiyye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 35/474-475.

⁹³ Yörükân, *İslam Dini Tarihi*, 283. Ayrıca bkz. Uraler, “Safiyye”, 474-475.

Sasani ve Bizans'da muhatap bulamaz. Yörükân'a göre müsteşrikleri bu konuda hiddete sevk eden şeyler; bu mektuplar ile birçok Hıristiyan lider ve aydının İslam'ı kabul etmeleri, bir Hıristiyan olan Mısır Mukavkısı'nın Hz. Peygamber'e cariyeler ve hediyeler göndermesi, Bizans İmparatoru olan Heraklius'un bu konuda incelemelerde bulunması ve Patrik Dağatır'ın Müslüman olması gibi durumlardır. Hatta müsteşrikler bu hususta daha da ileri giderler ve Müslümanlığın umumi bir din olmadığını, Kur'an'da böyle bir iddianın olmadığını, bu fikirlerin siyasi emperyalizmin gereği olarak sonradan ortaya atıldığını ifade ederler.⁹⁴ Halbuki Kur'an'da, İslam'ın, Hz. Peygamber'in ve Kur'an'ın bütün insanlara gönderildiğini ifade eden birçok ayet vardır.⁹⁵ Ayrıca İslam tarihindeki birtakım olaylar, Hz. Peygamber'in davet mektupları ile alakalıdır. Mesela, Mukavkıs'ın hediyesi olan Mariye'nin Hz. Peygamber'in çocuğunu dünyaya getirmesi, Heraklius'a elçi giden Dıhye'nin dönüşte saldırıya uğraması, bu sebeple Hismâ seriyyesinin gönderilmesi, Busra'ya elçi gönderilen Haris'in öldürülmesi nedeniyle cereyan eden Mute Savaşı bu olaylardandır. Müsteşriklerin davet mektuplarını inkâr etmeleri, bütün bu hadiseleri inkâr etmeleri anlamına gelir ki bu mümkün değildir.⁹⁶

Yörükân'ın müsteşrikleri tenkidi meselesinde bahsedilmesi gereken son husus, Hz. Peygamber'in ölmeden önce yerine geçecek kişiyi belirlememesidir. Müsteşrikler, Müslümanlar arasında kanlı mücadelelerin yaşanmasına sebebiyet veren bu durumun, bir peygambere yakışır surette önceden önlenmesi gerektiğini savunmaktadırlar. Yörükân ise bu fikri, bir milletin en tabi hakkı olan yönetici seçme sorumluluğunu, Peygamber'in üzerine yıkmanın doğru olmayacağını söyleyerek eleştirir. Onun ifadesiyle Hz. Peygamber bir halife tayin etseydi, meşveret emri âtil kalır, fertlerin hak ve hürriyetleri tanınmamış olurdu. Ayrıca Hz. Peygamber'in sözleri vahiy gibi kabul edildiğinden atamış olduğu halife, bu makama vahiy ile geldiğini ve Peygamber ile aynı vasıflara sahip olduğunu iddia edebilirdi. Hatta bu sebeple Müslümanlar arasında bir gayrı mesuller sınıfı dahi ortaya çıkabilirdi.⁹⁷ Bütün bu tenkitlerden sonra Yörükân, Suyûtî'nin *Tarih-i Hulefa*'sından şu rivayeti nakleder: Müslümanlar, "Ya Rasulallah! Bize bir halife tayin etmez misin?" diye sorduklarında Hz. Peygamber, "Hayır, eğer tayin edersem halifeme isyan ettiğiniz takdirde size azap iner" cevabını vermiştir.⁹⁸ Yörükân'a göre yönetici seçme işinin millete bırakılması, birçok işte karar salahiyyetinin millete ait olduğunu, meşveretin ve siyasi hakların tanındığını, reye ve içtihadı kıymet verildiğini ifade etmektedir.⁹⁹

Sonuç

Dinler tarihi, mezhepler tarihi ve İslam tarihi başta olmak üzere İslami ilimlerin birçok alanında çeşitli çalışmalar yapmış olan Yusuf Ziya Yörükân'ın eserleri incelendiğinde, müsteşrikleri fazlaca tenkit ettiği görülmektedir. O, yaşadığı zamanın şartlarında oryantalistlere karşı İslam'ı

⁹⁴ Yörükân, *İslam Dini Tarihi*, 305.

⁹⁵ el-Fâtiha 1/1; el-Bakara 2/4; Âl-i İmran 3/138; Sebe' 34/28 vb.

⁹⁶ Yörükân, *İslam Dini Tarihi*, 305-306.

⁹⁷ Yörükân, *İslam Dini Tarihi*, 436.

⁹⁸ Celaleddin Suyûtî, *Halifeler Tarihi*, çev. Onur Özatağ (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2015), 29.

⁹⁹ Yörükân, *İslam Dini Tarihi*, 436.

savunan az sayıdaki kişilerden biri olmuştur. Onun tenkitlerini yoğun olarak yönelttiği kişi ise İtalyan müsteşrik Leone Caetani'dir. Caetani'yi tenkit edenler arasında Sadrettin Efendi, Babanzâde Ahmed Naim, Yusuf Zahir Efendi ve M. Asım Köksal gibi isimler bulunsa da Yusuf Ziya Yörükân, Caetani'ye reddiye yazan ilk kişidir.

Yörükân, Caetani'nin *İslam Tarihi*'ni, o güne kadar hem İslam dünyasında hem de Batı'da yazılanlardan daha farklı ve bu alandaki ilmi faaliyetlere başlangıç teşkil edebilecek bir eser olarak görmektedir. Ne var ki makalelerine, bu eser hakkındaki övgü dolu ifadelerle giriş yapsa da, Caetani'yi birçok hususta tenkit etmekten geri durmamaktadır. Yörükân'a göre Caetani, eserinin baş tarafında, kurucusu hakkında birçok güvenilir vesika bulunan yegane dinin İslamiyet olduğunu, bundan dolayı da diğer dinlerin ortaya çıkışı hakkında bazı hususların aydınlatılabileceğinin mümkün olduğu, hatta Hıristiyanlık kendisinden asırlar evvel ortaya çıkmış olmasına ve aralarındaki benzerlik sayesinde Hıristiyanlığa dair bazı karanlık noktaların anlaşılmasına yardım edebileceğini söylemesine rağmen, gerek cahiliye devrinin gerekse Hz. Peygamber döneminin meçhuliyet içinde olduğunu iddia ederek tezada düşmekte ve bazı durumlarda da rivayetleri tahrif etmek suretiyle kaynaklara olan güveni sarsmaya çalışmaktadır.

Caetani'ye yazılan reddiyeler, onun yazmış olduğu metnin tamamı incelenmeden yapılan çalışmalardır. Yörükân'ın yazmış olduğu makalelere bakıldığında, *İslam Tarihi*'nin sadece iki cildini dikkate aldığı görülmektedir. Bu nedenle Yörükân'ın tenkitlerinin, eserin tamamını kapsayan bir çalışma olmadığını belirtmek gerekir.

Yörükân sadece Caetani'yi değil, Robertson Smith, Reinhart Dozy, Aloys Sprenger ve William Muir gibi meşhur şarkiyatçıları da çeşitli konulardaki görüşleri sebebiyle tenkit etmiştir. Onların Garanik hadisesi, Hz. Peygamber'in Zeyneb bint Cahş ile evliliği ve Kurayza Yahudilerinin öldürülmesi gibi bazı hususlardaki iddialarına cevaplar vermiştir. Onları tenkit ederken, Kur'an ayetleri, hadisler ve temel İslam tarihi kaynaklarının yanında, Kitabı Mukaddes'e de başvurmuştur.

Kaynakça

- Adam, Baki. "Yuhanna'nın Vahyi ve Hıristiyan Tarihindeki Yansımaları". *Dinler Tarihi Araştırmaları III – 2000. Yılında Hıristiyanlık Sempozyumu*. 119-124. Ankara: Dinler Tarihi Derneği Yayınları, 2002.
- Avcı, Casim. "Kurayza", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 26/431-432. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *el-Câmi'u's-şâhih*. nşr. Muhammed Zühayr b. Nasr. 8 Cilt. b.y.: Dâru Tavki'n-Necât, 2. Basım, 1422/2001.
- Caetani, Leone. *İslam Tarihi*. çev. Hüseyin Cahid Yalçın. İstanbul: Tanin Matbaası, 1924.
- Cerrahoğlu, İsmail. "Garânik". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 13/361-366. Ankara: TDV Yayınları, 1996.

- Erbay, Erdoğan. “Mihrab”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 30/29-30. Ankara: TDV Yayınları, 2020.
- Hacıismailoğlu, Muhammed İhsan. “Leone Caetani’nin *Annali Dell’Islam* Adlı Eserinin Hüseyin Cahid Tarafından Yapılan Çevirisi Üzerine Bazı Düşünceler ve Türkiye’deki Yansımaları”, *İSTEM* 35 (2020), 521-540.
- Hamidullah, Muhammed. “Zeyneb bint Caş”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 44/357-358. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Harman, Ömer Faruk, “Rûhulkudüs”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 35/216-217. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.
- İbn Hişam, Ebu Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik. *Siret-i İbn Hişam*. çev. Abdülvehhab Öztürk. IV Cilt. İstanbul: Kahraman Yayınları, 2014.
- İbn Nedîm, Muhammed b. İshâk. *el-Fihrist*. çev. Mehmet Yolcu vd. İstanbul: Çıra Yayınları, 2017.
- İbn Sa'd, Muhammed b. Sa'd b. Menî el-Haşimi el-Basrî. *Kitâbü't-Tabakâti'l- Kebîr*. thk. Dr. Ali Muhammed Ömer. XI Cilt. Kahire, 2001.
- Kutsal Kitap Eski ve Yeni Antlaşma (Tevrat, Zebur, İncil)*. İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi- Yeni Yaşam Yayınları, 2020.
- Smith, W. Robertson. *Kinship an Marriage in Early Arabia*, London: Adam and Charles Black, 1907.
- Suyûtî, Celaleddin. *Halifeler Tarihi*. çev. Onur Özatağ. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2015.
- Şakiroğlu, Mahmut H. “Caetani, Leone”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 6/544-545. Ankara: TDV Yayınları, 1992.
- Uraler, Aynur. “Safiyeye”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 35/474-475. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.
- Uraler, Aynur. “Zeyneb”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 44/355-356. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Ülken, Hilmi Ziya. “Yusuf Ziya Yörükân”. *Ankara İlahiyat Fakültesi Dergisi* I-II (1954), 89-95.
- Yörükân, Turhan. “Yörükân, Yusuf Ziya”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 43/568-570. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Yörükân, Yusuf Ziya. “Hüseyin Cahid Beyin İtalyancadan Tercüme ve Neşrettiği Leone Ceatani’nin İslam Tarihi Hakkında İntikad-I”. *Mihrap Dergisi* 2/25 (1 Ocak 1925), 1-13.
- Yörükân, Yusuf Ziya, “Hüseyin Cahid Beyin İtalyancadan Tercüme ve Neşrettiği Leone Ceatani’nin İslam Tarihi Hakkında İntikad-II” *Mihrap Dergisi* 2/26 (1 Şubat 1925), 49-57.
- Yörükân, Yusuf Ziya, “Hüseyin Cahid Beyin İtalyancadan Tercüme ve Neşrettiği Leone Ceatani’nin İslam Tarihi Hakkında İntikad-III” *Mihrap Dergisi* 2/27 (1 Mart 1925), 97-107.
- Yörükân, Yusuf Ziya. *Anadolu’da Aleviler ve Tahtacılar*. Yayına Hazırlayan: Turhan Yörükân. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1998.

Yörükân, Yusuf Ziya. *Hazreti Muhammed'in Doğumundan Ölümüne Kadar İslam Dini Tarihi*.
Yayıma Hazırlayan: Türkân Turgut. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2001.